

tadeusz Grudniewski

Poziom aspiracji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci i jego determinanty

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne,
Społeczne i Techniczne 1, 269-318

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Tadeusz Grudniewski¹

Poziom aspiracji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci i jego determinanty

Streszczenie

W artykule zaprezentowano badania na temat aspiracji edukacyjnych rodziców względem swoich dzieci na terenie województwa pomorskiego. Aspiracje te uwarunkowane są miejscem zamieszkania, posiadanym wykształceniem i warunkami materialnymi. Poziom aspiracji mierzony jest dla trzech wariantów: życzeniowego, maksymalnego wykształcenia swoich dzieci, minimalnego wykształcenia, jakie chcieliby rodzice dla potomków, oraz najbardziej realnego.

Słowa kluczowe: Aspiracje edukacyjne, poziom aspiracji, edukacja, determinanty aspiracji edukacyjnych

The level of educational aspirations of parents towards their children and its determinants

Summary:

The article contains the research concerning the educational aspirations of parents towards their children in Pomorskie region. These aspirations are determined by the place of living, education and financial conditions. The level of aspirations is measured for three variants: wishful, maximal education of their children and minimal education which the parents would like for their offspring, as well as the most realistic one.

Key words: Educational aspirations, level of aspirations, education, determinants of educational aspirations

Zmiany, jakich doświadcza w ostatnich kilkunastu latach polskie społeczeństwo znajdują odbicie w rodzinach, a szczególnie w postawach rodziców i ich dzieci. Młode pokolenie poszukuje nowych wartości, orientacji życiowych i aspiracji, ponieważ transformacja polityczno-gospodarcza spowodowała przeobrażenia nie tylko w sferze materialnej, ale głównie w społecznej. Nowe rozwiązania, funkcjonujące w demokracjach zachodnich, zastosowane w naszym kraju, spowodowały pewne zagrożenia, uderzające tak w dorosłych jak i młodzież. Może się wiązać z tym, szczególnie u młodzieży,

¹ doc. dr, Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Św. Wydział Pedagogiki i Nauk o Zdrowiu Katedra pedagogiki.

redukcja zadań życiowych i obniżanie poziomu aspiracji². Chodzi tu zwłaszcza o aspiracje edukacyjne, realizacja których rzutuje na dalsze życie młodego pokolenia, ponieważ towarzyszy temu wybór przyszłego kierunku kształcenia i wykonywanego zawodu.

Jest wiele czynników wpływających na kształtowanie się kierunku i poziomu aspiracji edukacyjnych młodego pokolenia. Do najważniejszych należą: warunki materialne rodziców, stan zdrowia dziecka, zainteresowania i zamiłowania, uzdolnienia, cechy charakteru oraz aspiracje rodziców. Mówiąc o rodzinnych uwarunkowaniach aspiracji edukacyjnych należy uwzględnić także wykształcenie rodziców i ich pozycję społeczną.

Prezentowane w artykule wyniki badań uwidaczniają częstotliwość wyborów dokonywanych przez badanych rodziców tych podmiotów oświatowych, które związane są z osiągnięciem przez ich dzieci określonego (optymalnego) wykształcenia. Niemniej, w moich badaniach, uwzględniłem także - poza realnym, możliwym do osiągnięcia - również wariant maksymalny (optymistyczny) i minimalny (pesymistyczny).

Celem artykułu jest przedstawienie jak najpełniejszego obrazu poziomu aspiracji edukacyjno-zawodowych rodziców wobec własnych dzieci kończących obowiązkowy etap kształcenia i planujących dalszą edukację w szkołach ponadgimnazjalnych. Ważną kwestią w kontekście tematu artykułu są warunki determinujące realizację rodzicielskich aspiracji. Badania przeprowadziłem na terenie woj. pomorskiego w roku 2005 na próbie 600 osób. Zastosowaną metodą był sondaż diagnostyczny, a jego techniką – ankieta. W celu uzyskania realistycznego obrazu, poza badaniem rodziców, posiłkowałem

² B. Kosek-Nita, *Aspiracje młodzieży a zagrożenia społeczne w okresie transformacji*, w: S. Badora i D. Marzec: *Dziecko w placówce szkolnej i pozaszkolnej w okresie transformacji*, Częstochowa 1996, Wyd. WSP, s. 73; *Aspiracje i motywacje edukacyjne Polaków w latach 1993–2009* – komunikat z badań CBOS, Warszawa 2009.

się również badaniem uzupełniającym uczniów, którzy wypełniali równoległe ze swoimi rodzicami kwestionariusz ankiety z myślą o nich przygotowanym. Głównym problemem badawczym uczyniłem pytanie: jaki jest poziom aspiracji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci kończących etap kształcenia obowiązkowego i jakie czynniki na niego wpływają? W oparciu o dostępny mi dorobek naukowy z badanej dziedziny oraz na podstawie obserwacji praktyki wychowawczej w rodzinach i placówkach oświatowych, a także wniosków pochodzących z osobistych doświadczeń sformułowałem hipotezę wskazującą na istnienie zależności między statusem społeczno - zawodowym rodziców a poziomem ich aspiracji edukacyjnych wobec własnych dzieci. Im jest wyższy, tym poziom tych aspiracji jest również wyższy. Przyjąłem również założenie badawcze o istnieniu zależności między poziomem wiedzy zawodowej rodziców a ich aspiracjami edukacyjnymi wobec własnych dzieci.

Zebrane wyniki badań zostały opracowane statystycznie. Na podstawie otrzymanych informacji charakteryzujących badane rodziny, zawartych w wypowiedziach rodziców oraz ich dzieci, utworzyłem zestawienia tabelaryczne.

Pytań otwartych lub skategoryzowanych nie można scharakteryzować jednym parametrem. Opisuje się je podając rozkład liczebności dla występujących elementów (klas). Dlatego badanie różnic między populacjami przeprowadza się testami nieparametrycznymi.

Testem mającym tutaj zastosowanie jest test Kołmogorowa - Smirnowa³. Weryfikuje on hipotezę mówiącą, że dwa rozkłady nie różnią się istotnie. Innym zastosowanym testem jest test χ^2 (chi-kwadrat), służący do weryfikacji hipotezy o braku różnic między rozkładami jakiejś cechy w dwu populacjach, a także do weryfikacji hipotezy o niezależności dwóch cech

³ J. Greń, *Statystyka matematyczna, modele, zadania*, PWN, Warszawa 1976, s. 114; T. Puchalski, *Wykład podstawowych zagadnień*, PWN, Warszawa 1978, s. 299.

niemierzalnych⁴. Uzyskane wyniki analizy statystycznej przedstawiłem w tabelach i zaprezentowałem na wykresach. Do obliczeń statystycznych i prezentacji wyników wykorzystałem programy komputerowe Excel oraz Statistica PL⁵.

W celu określenia poziomu aspiracji edukacyjnych rodziców uczniów kończących etap nauczania obowiązkowego stosownie do uwarunkowań, wyróżniłem następujące ich kategorie⁶:

- kategoria pierwsza, czyli maksymalny poziom aspiracji będący raczej w sferze marzeń rodziców, niż dążeń. Pytanie wskaźnikowe brzmiało: „Jaki jest najwyższy poziom wykształcenia, który pragnęliby rodzice dla swojego dziecka”?
- kategoria druga, czyli minimalny poziom aspiracji. Opierała się ona na uzyskaniu odpowiedzi na pytanie: „Jaki poziom wykształcenia uważają rodzice za najniższy, ale możliwy jeszcze do przyjęcia dla swojego dziecka”?
- kategoria trzecia - dotyczyła realnego planu aspiracji, a pytanie wskaźnikowe mające dać odpowiedź na tę kategorię brzmiało: „Jakie najbardziej realne wykształcenie chcieliby rodzice zapewnić swojemu dziecku”⁷?

Wyniki uzyskane z badań zostały uszeregowane według kryterium pochodzenia społecznego, środowiska zamieszkania, warunków materialnych oraz wykształcenia respondentów.

⁵ A. Stanisławski, *Przystępny kurs statystyki w oparciu o program Statistica Pl na przykładach z medycyny*, StaftSoft Polska Sp. z o.o., Kraków 1998, s. 221.

⁶ W. Wiśniewski, *Przemiany edukacyjne społeczeństwa polskiego*, w: W. Wiśniewski (red.): *Oświata w społecznej świadomości*, Warszawa 1984, s. 66 - 88.

⁷ Przy formułowaniu pytań wskaźnikowych korzystałem z opracowania W. Wiśniewskiego: op. cit., s. 52 - 53.

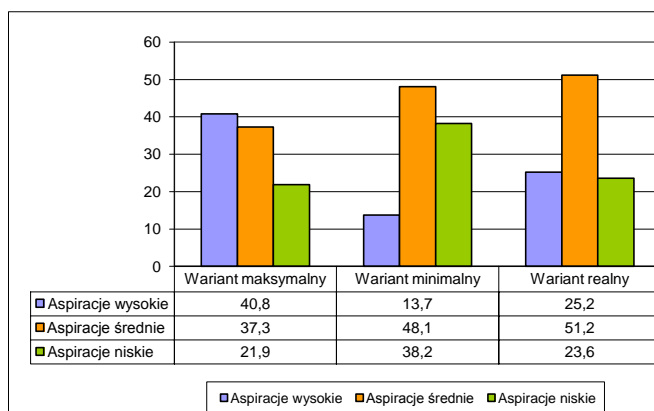
W tabeli 1 prezentuję globalny rozkład wyborów, wyodrębniając trzy poziomy aspiracji w zależności od rodzaju planowanego poziomu edukacyjnego.

1. Wysoki poziom aspiracji obejmuje szkołę wyższą.
2. Średni poziom aspiracji to szkoły średnie (liceum ogólnokształcące i technikum) oraz szkoły policealne.
3. Niski poziom aspiracji, to zasadnicza szkoła zawodowa, kurs przygotowujący do zawodu po szkole gimnazjalnej.

Tabela 1. Poziom aspiracji edukacyjnych rodziców

Poziom aspiracji	Poziom Wykształcenia	Liczebność w poszczególnych wariantach					
		Wariant maksymalny		Wariant minimalny		Wariant realny	
		N	%	N	%	N	%
Aspiracje wysokie	Szkoła wyższa	245	40,8	82	13,7	151	25,2
Aspiracje średnie	Szkoła policealna	107	17,8	104	17,3	104	17,3
	Liceum ogólnokształcące	38	6,3	69	11,5	70	11,7
	Technikum	79	13,2	116	19,3	133	22,2
Aspiracje niskie	Szkoła zawodowa	77	12,8	130	21,7	83	13,7
	Kurs po gimnazjum	37	6,2	73	12,2	40	6,7
	Gimnazjum	17	2,9	26	4,3	19	3,2
Ogółem		600	100	600	100	600	100

Źródło: opracowanie własne.



Wykres 1. Poziom aspiracji rodziców (liczba osób w procentach)

Analiza powyższego zestawienia ukazuje, że w wariacie maksymalnym największy odsetek rodziców mieści się w grupie aspiracji wysokich (40,8 procent), tak więc rodzice widzą swoje dzieci z ukończonymi studiami wyższymi, nieco niżej plasują się szkoły ponadgimnazjalne i policealne i tylko co piąta osoba zadowala się wykształceniem dziecka na poziomie szkoły zawodowej i gimnazjum. W wariacie minimalnym dominują aspiracje średnie (blisko połowa badanych), a więc wykształcenie ponadgimnazjalne i policealne, z wyższym poziomem edukacji identyfikuje się tylko 13,7 procent matek i ojców, natomiast aspiracje niskie dotyczą aż 38,2 procent rodziców. Obraz aspiracji edukacyjnych w wariacie realnym jest inny, 51,2 procent badanych widzi swoje dzieci z wykształceniem ponadgimnazjalnym i policealnym, co czwarta osoba pragnie dla potomstwa poziomu wykształcenia wyższego i podobna liczba respondentów zamyka się w obszarze szkoły zawodowej lub kursu przysposabiającego do zawodu po gimnazjum.

Poniżej (tabela 2) prezentuję zestawienie tabelaryczne uwarunkowań aspiracji edukacyjnych rodziców ze względu na środowisko terytorialne, wykształcenie i warunki materialne.

Tabela 2. Uwarunkowanie aspiracji edukacyjnych rodziców ze względu na środowisko terytorialne, wykształcenie, pochodzenie społeczne i warunki materialne

Uwarunkowania	Klasy	Liczba respondentów	Procent
Środowisko terytorialne	Duże miasto	188	31,3
	Małe miasto	207	34,5
	Wieś	205	34,2
Wykształcenie rodziców	Podstawowe	69	11,5
	Zawodowe	326	54,3
	Średnie	136	22,7
	Wyższe	69	11,5
Warunki materialne	Bardzo dobre	16	2,7
	Dobre	170	28,3
	Wystarczające	279	46,5
	Trudne	135	22,5

Źródło: opracowanie własne.

Aspiracje edukacyjne uwarunkowane są nie tylko możliwościami ich realizacji, ale mają na nie również wpływ takie cechy jak: środowisko

terytorialne, wykształcenie, pochodzenie społeczne i warunki materialne rodziny.

Liczba respondentów pochodzących z różnych środowisk terytorialnych była zbliżona. Ponad połowa rodziców miała wykształcenie zawodowe, blisko co czwarty badany średnie, jednakowy odsetek respondentów wyższe i podstawowe.

Bardzo dobre warunki materialne jako ważny element realizacji aspiracji edukacyjnych posiada tylko niespełna 3 procent badanej populacji rodziców, najwięcej, bo blisko połowa twierdzi, że mieści się w grupie osób o wystarczającym statusie materialnym. W trudnych warunkach żyje natomiast ponad 22 procent badanych osób.

Tabela 3. Planowany przez rodziców poziom wykształcenia dzieci (liczba respondentów w procentach)

Poziom wykształcenia	Poziom edukacji		
	Wariant maksymalny N=600	Wariant minimalny N=600	Wariant realny N=600
Studia wyższe	40,8	13,7	25,2
Szkoła policealna	17,8	14,3	17,7
Liceum ogólnokształcące	6,3	9,3	10,7
Technikum	13,2	19,3	22,1
Szkoła zawodowa	12,8	21,2	11,8
Kurs przyuczający do zawodu	6,2	12,2	6,7
Gimnazjum	2,9	10,0	5,8
Razem	100	100	100

Źródło: opracowanie własne.

Aspiracje edukacyjne rodziców wyrażone poziomem wykształcenia przewidywanego dla ich dzieci zebrałem w tabeli 3, uwzględniając poziom możliwości edukacyjnych. Analiza liczb respondentów wyrażonych w procentach wskazuje, że poziom wykształcenia zależy od możliwości materialnych rodziców.

Stosując test Kołgomorowa - Smirnowa do porównania rozkładów liczebności wariantów otrzymałem następujące wyniki:

Ho: wariant maksymalny – wariant minimalny

$$\lambda = 4,79; p=0,01$$

Ho: wariant minimalny – wariant realny

$$\lambda = 2,80; p=0,01$$

Ho: wariant realny - wariant maksymalny

$$\lambda = 2,51; p= 0,01$$

Analiza powyższych wskaźników potwierdza, że wszystkie trzy warianty różnią się od siebie istotnie statystycznie ($p=0,01$).

Z badań widać wyraźnie, że w różnych wariantach wybierany jest inny poziom wykształcenia. Jeśli w wariantcie maksymalnym najwięcej rodziców (40,8 procent) widziałoby swoje dzieci na studiach wyższych, to w wariantcie minimalnym już tylko 13,3 procent. Podobny rozkład opinii badanych osób dotyczy pozostałych poziomów wykształcenia: szkoły policealne, licea ogólnokształcące, technika, szkoła zawodowa, gimnazjum. Najbardziej zbliżone liczbowo poziomy wykształcenia dotyczą wykształcenia na poziomie policealnym (wariant minimalny i realny po około 15 procent) oraz liceum ogólnokształcącego po około 11 procent.

W podrozdziale pierwszym przedstawiam wyniki badań dotyczące kształtowania się aspiracji edukacyjnych rodziców ze względu na ich

środowisko terytorialne z uwzględnieniem aspiracji maksymalnych, minimalnych i realnych.

Poziom aspiracji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci podzieliłem na trzy rangi: wysoki, średni i niski, przyporządkowując poszczególnym rangom odpowiedni typ szkoły. W tabeli 4 przedstawiam wskaźniki procentowe dotyczące tych aspiracji.

Tabela 4. Poziom aspiracji edukacyjnych rodziców w zależności od wariantu edukacyjnego

Poziom aspiracji	Poziom edukacyjny					
	Wariant maksymalny		Wariant minimalny		Wariant realny	
	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent
Aspiracje wysokie	245	40,8	82	13,7	151	25,2
Aspiracje średnie	224	37,4	289	48,2	307	51,2
Aspiracje niskie	131	21,8	229	38,1	142	23,6
Razem	600	100	600	100	600	100

Źródło: opracowanie własne.

Wyodrębnienie z ośmiu poziomów wykształcenia trzech poziomów aspiracji rodziców z uwzględnieniem poziomów edukacyjnych przedstawia tabela 4.

Analiza statystyczna podobieństwa wariantów potwierdza, że rozkłady liczby rodziców według poziomu aspiracji są istotnie różne ($p=0,01$).

Ho: wariant maksymalny – wariant minimalny

$$\lambda = 4,71 \quad p=0,01$$

Ho: wariant minimalny – wariant realny

$$\lambda = 2,51 \quad p=0,01$$

Ho: wariant wariant maksymalny – wariant realny

$$\lambda = 2,71 \quad p=0,01$$

W wariacie maksymalnym najwięcej rodziców ma aspiracje wysokie (40,8 procent), nieco mniej (37,4 procent) rodziców średnie i 21 procent niskie. W wariacie minimalnym najwięcej badanych (48,2 procent) ma aspiracje średnie, 38,1 procent niskie i tylko 13,7 procent wysokie. Wariant realny – 51,2 procent rodziców przewiduje dla swoich dzieci wykształcenie średnie, a pozostali mają aspiracje wysokie – 25,2 procent, lub niskie 23,6 procent.

1. Aspiracje edukacyjne a środowisko terytorialne

Środowisko terytorialne - a w nim warunki życia, uprzemysłowienie, istnienie i poziom placówek kulturalnych, komunikacja i wszelkie inne elementy infrastruktury ważne dla codziennego życia ludzi mogą wpływać na kształtowanie się aspiracji edukacyjnych oraz na ich poziom⁸. W dociekaniach mających na celu analizę uwarunkowań poziomu aspiracji edukacyjnych uwzględniłem trzy rodzaje środowiska terytorialnego: duże miasto, małe miasto i wieś. Analizę przeprowadziłem osobno dla każdego z trzech poziomów (wariantów).

1.1. Maksymalny wariant aspiracji edukacyjnych

Obok środowiska społecznego, istotnym czynnikiem determinującym powstawanie i poziom aspiracji edukacyjnych jest środowisko terytorialne, w którym zamieszkują badani rodzice.

⁸ T. Lewowicki, *Aspiracje dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1987, s. 115.

Wyniki moich badań dowodzą, że osoby zamieszkałe w dużych i małych miastach mają w wariacie optymistycznym wysokie aspiracje edukacyjne. Szkoły wyższe interesują 66,25 procent respondentów z większych ośrodków i 46,86 procent z mniejszych. Osoby zamieszkałe na wsi ukierunkowane są zdecydowanie na zdobycie wykształcenia policealnego (27,8 procent) i zawodu w zasadniczej szkole zawodowej (21,95 procent). Co dziesiąta badana osoba zainteresowana jest wykształceniem dziecka w liceum ogólnokształcącym, a co 10 na poziomie szkoły wyższej. W maksymalnym poziomie aspiracji edukacyjnych najmniejszym zainteresowaniem cieszą się gimnazja i kursy przyuczające do zawodu – jako docelowe wykształcenie. Wyjątkiem są osoby zamieszkałe na wsi, tam kursy przygotowujące do zawodu są poważnie brane pod uwagę – co 13 osoba aspiruje do takiego poziomu wykształcenia dla potomstwa.

Tabela 5. Środowisko terytorialne rodziców a maksymalny wariant aspiracji edukacyjnych (dane w procentach)

Poziom wykształcenia	Środowisko terytorialne		
	Duże miasto N =188	Małe miasto N =207	Wieś N = 205
Szkoła wyższa	66,25	46,86	10,25
Szkoła policealna	8,51	13,04	27,8
Liceum ogólnokształcące	2,66	4,83	11,22
Technikum	13,3	20,04	4,39
Zasadnicza szkoła zawodowa	4,79	11,11	21,95
Kurs przyuczający do zawodu	0,53	2,0	14,63

Poziom wykształcenia	Środowisko terytorialne		
	Duże miasto N =188	Małe miasto N =207	Wieś N = 205
Gimnazjum	3,96	2,12	9,76
Razem	100,00	100,00	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Stan maksymalnych preferencji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci w dużych i małych miastach oraz na wsi przedstawiają dane zawarte w tabeli 5. Przeprowadzony test chi kwadrat (χ^2) wykazał, że wybierany w wariacie maksymalnym poziom wykształcenia zależy istotnie statystycznie od środowiska terytorialnego, w którym żyją rodziny ($\chi^2 = 213,57$; $p = 0,01$). Jeżeli w dużych miastach najwięcej (66,25 procent) rodziców wybrało wykształcenie wyższe, to w małych miastach już tylko 46,86 procent). W małych miastach dużą popularnością cieszą się technika (20 procent). Jeszcze inaczej wyglądają deklaracje rodziców mieszkających na wsi. Największa ich liczba wybrała dla swoich dzieci szkoły policealne (27,8 procent), drugą, co do liczebności szkołą okazała się zasadnicza szkoła zawodowa (22 procent).

Tabela 6. Poziom aspiracji edukacyjnych w zależności od środowiska terytorialnego dla wariantu maksymalnego

Poziom aspiracji	Środowisko terytorialne					
	Duże miasto		Małe miasto		Wieś	
	Liczba osób	procent	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent

Aspiracje wysokie	125	66,25	99	46,86	21	10,24
Aspiracje średnie	46	24,47	77	37,91	89	43,42
Aspiracje niskie	17	9,28	31	15,23	95	46,34
Razem	188	100	207	100	205	100

Źródło: opracowanie własne.

Analiza statystyczna problemu z punktu widzenia poziomu aspiracji w zależności od środowiska terytorialnego wykazała istotne różnice: $\chi^2 = 157,12$; $p=0,001$.

Rodzice mieszkający w dużych miastach mają wobec swoich dzieci w wariacie maksymalnym wysokie dążenia edukacyjne (66,25 procent). Średnie 24,47 procent i niskie 9,28 procent. Badani mieszkający w małych miastach wysoki poziom aspiracji przejawiają w 46,86 procentach, średnie w 37,91 procentach i niskie w 15,23 procenta. Rodzice zamieszkali na wsi reprezentują aspiracje niskie (46,34 procent), średnie (43,4 procent), wysokie zaś przejawia tylko co 10 osoba.

1. 2. Minimalny wariant aspiracji edukacyjnych

W najniższym wariacie aspiracji edukacyjnych można zauważyć odwrotność dążeń badanych rodziców w stosunku do poprzedniej, maksymalnej wersji (tabela 7). Szkoły wyższe w środowisku dużego miasta są sklasyfikowane na dalekim, piątym miejscu (6,4 procent), natomiast powodzeniem cieszą się szkoły policealne (27,2 procent), zasadnicze szkoły zawodowe (23,4 procent) i technika (22,3 procent).

Tabela 7. Środowisko terytorialne rodziców a minimalny wariant aspiracji edukacyjnych (dane w procentach)

Poziom wykształcenia	Środowisko terytorialne		
	Duże miasto	Małe miasto	Wieś
	N =188	N =207	N =205
Szkoła wyższa	6,4	3,38	5,91
Szkoła policealna	27,2	20,77	6,83
Liceum ogólnokształcące	11,1	13,0	9,76
Technikum	22,3	25,12	10,2
Zasadnicza szkoła zawodowa	23,4	30,43	22,9
Kurs przyuczający do zawodu	1,1	1,5	33,2
Gimnazjum	8,5	5,8	11,2
Razem	100	100	100

Źródło: opracowanie własne.

Rozpatrując minimalny wariant aspiracji edukacyjnych deklarowanych przez rodziców, zauważa się wyraźne przesunięcie preferencji w dół. I tak, w środowisku dużego miasta jest to przeważnie szkoła policealna (27,2 procent) oraz technikum (22,3 procent) i zasadnicza szkoła zawodowa (23,4 procent). Środowisko wiejskie preferuje w wariantcie minimalnym zasadniczą szkołę zawodową (22,9 procent) lub nawet tylko gimnazjum (33,2 procent). Różnice te pozwalają na wnioskowanie, że na poziom wykształcenia niezmiennie ma wpływ środowisko zamieszkania respondentów, o czym świadczy wynik testu $\chi^2 = 164,49$; $p=0,001$. Przyczyn tak niskich aspiracji edukacyjnych upatrywać

należy w niewysokiej świadomości kulturowej mieszkańców wsi i co za tym idzie - w nieco odmiennym stosunku rodziców do kwestii nauki dzieci.

Tabela 8. Poziom aspiracji edukacyjnych rodziców w zależności od środowiska terytorialnego dla wariantu minimalnego

Poziom aspiracji	Środowisko terytorialne					
	Duże miasto		Małe miasto		Wieś	
	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent
Aspiracje wysokie	12	6,4	7	3,4	12	5,9
Aspiracje średnie	115	60,6	122	58,9	55	26,8
Aspiracje niskie	62	33,0	78	37,7	138	67,3
Razem	188	100	207	100	205	100

Źródło: opracowanie własne.

Poziom aspiracji edukacyjnych wobec własnych dzieci w wariancie minimalnym obrazuje tabela 8. Analiza danych zawartych w zestawieniu tabelarycznym ukazuje, że poziom aspiracji rodziców zamieszkałych w dużych i małych miastach jest zbliżony do siebie (odpowiednio 60,6 procent i 58,9 procent). Mieszkańcy wsi mają zdecydowanie niskie aspiracje edukacyjne (67,9 procent) odnośnie do kształcenia swoich dzieci. Przeprowadzony test statystyczny wykazał, że faktycznie poziom aspiracji w wariancie minimalnym zależy istotnie od środowiska terytorialnego ($\chi^2 = 64,5$; $p = 0,001$).

1.3. Realny wariant aspiracji edukacyjnych

W realnym modelu poziomu aspiracji poszczególne środowiska prezentują własne, odmienne spojrzenie na przyszłość zawodową swoich dzieci. Dodać również trzeba, że rzeczywisty, oczekiwany poziom wykształcenia - jak wynika z badań - nie jest zwykłą kompilacją najwyższego i najniższego poziomu dążeń edukacyjnych badanej populacji.

Tabela 9. Środowisko terytorialne rodziców a realny wariant aspiracji edukacyjnych (dane w procentach)

Poziom wykształcenia	Środowisko terytorialne		
	Duże miasto N=188	Małe miasto N=207	Wieś N=205
Szkoła wyższa	50,14	34,8	33,7
Szkoła policealna	10,46	13,7	27,3
Liceum ogólnokształcące	6,9	7,5	20,0
Technikum	23,4	29,3	14,1
Zasadnicza szkoła zawodowa	6,4	12,6	2,4
Kurs po gimnazjum	1,1	1,1	0,9
Gimnazjum	1,6	1,0	1,6
Razem	100	100	100

Źródło: opracowanie własne.

Wariant realny jest wyśrodkowany, jest poziomem wykształcenia, który chcieliby rodzice dla potomstwa, uwzględniając możliwości dziecka.

W dużym mieście na plan pierwszy wysuwa się wykształcenie wyższe (50,14 procent), następnie średnie zawodowe (23,4 procent) i policealne (10,46 procent).

Najmniej wyborów odnosi się do wykształcenia na poziomie zasadniczym zawodowym (6,4 procent). Badani zamieszkali w małych miastach także na pierwszym miejscu lokują wykształcenie wyższe (34,8 procent), na drugim średnie zawodowe (29,3 procent) i trzecim szkołę policealną (13,7 procent). Najmniejszym powodzeniem wśród badanych rodziców cieszą się licea ogólnokształcące (7,25 procent).

Mieszkańcy wsi - podobnie jak dużych i małych miast – uważają za realne wykształcenie swoich dzieci na poziomie wyższym. Pogląd taki wyraża co szósta badana osoba. Zbliżony odsetek dotyczy poziomu wykształcenia policealnego (27,3 procent) oraz średniego ogólnokształcącego (20 procent). W następnej kolejności znajduje się technikum, które bierze pod uwagę co 14 osoba. Najmniej wyborów uzyskała zasadnicza szkoła zawodowa (2,4 procent).

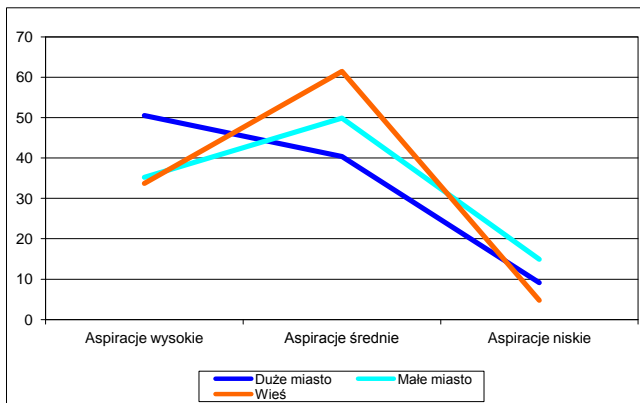
Wynik testu statystycznego chi kwadrat ($\chi^2 = 83,99$; $p=0,001$) daje podstawy do odrzucenia hipotezy o braku wpływu środowiska terytorialnego na aspiracje edukacyjne rodziców wobec własnych dzieci.

Tabela 10. Poziom aspiracji edukacyjnych w zależności od środowiska terytorialnego dla wariantu realnego

Poziom aspiracji	Środowisko terytorialne					
	Duże miasto		Małe miasto		Wieś	
	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent
Aspiracje wysokie	95	50,14	73	35,2	69	33,7
Aspiracje	76	40,4	103	49,9	126	61,5

średnie						
Aspiracje niskie	17	9,1	31	14,9	10	4,8
Razem	188	100	207	100	205	100

Źródło: opracowanie własne.



Wykres 2. Poziom aspiracji edukacyjnych rodziców w zależności od środowiska terytorialnego dla wariantu realnego (liczba osób w procentach)

Poziom aspiracji rodziców w wariacie realnym skupiał się na poziomie wysokim i średnim. Aspiracje wysokie nie były jednak zbyt popularne w żadnym ze środowisk. Występujące jednak różnice wpłynęły na ocenę statystyczną – poziom aspiracji zależy istotnie ($\chi^2 = 29,27$; $p=0,001$) od środowiska terytorialnego.

Aspiracje wysokie	66,3	6,4	50,14	46,8	3,4	34,8	10,3	5,9	33
Aspiracje średnie	24,5	62,2	40,4	37,8	58,9	49,8	43,4	26,8	61,4
Aspiracje niskie	9,3	33,0	9,1	15,2	37,7	14,7	46,3	67,3	4,8
	↘ ↗		↘ ↗		↘ ↗		↘ ↗		

Źródło: opracowanie własne.

2. Aspiracje edukacyjne a wykształcenie rodziców

Wiele badań zależności aspiracji edukacyjnych rodziców od ich wykształcenia ukazuje, że czynnik ten jest bardzo istotnym elementem kształtowania się poziomu dążeń i oczekiwań związanych z kształceniem się i zdobywaniem zawodu. Im wyższy jest poziom wykształcenia rodziców, tym większe istnieje prawdopodobieństwo, że oczekiwania dotyczące wyboru drogi dalszej nauki przez ich dzieci będą również wyższe⁹. Bronisław Ratuś podaje, na podstawie badań przeprowadzonych w roku 1993 przez Centrum Badania Opinii Społecznej, że ponad 69 procent respondentów zainteresowanych jest ukończeniem przez ich dzieci studiów wyższych (64 procent dla córek i 65

⁹ Por. m. in. T. Lewowicki: op. cit., s. 136; M. Szymański: (red.): *Rodzice o przyszłości edukacyjnej swoich dzieci*, IBE, Warszawa 1992, W. Wiśniewski: op. cit., s. 17.

procent dla synów), a badani z wykształceniem wyższym w 92 procentach marzą o uzyskaniu tego stopnia wykształcenia dla własnych dzieci. Badane osoby posiadające wykształcenie podstawowe wykazują znacznie mniejsze zainteresowanie, jeśli chodzi o edukację swoich dzieci, zaledwie 53 procent dla córek i 59 procent dla synów. Autor stwierdza dalej, że generalnie nisko cenione jest wykształcenie średnie ogólnokształcące¹⁰.

2. 1. Wariant maksymalny poziomu aspiracji edukacyjnych

Zamieszczone w tabeli 25 wyniki badań poziomu aspiracji edukacyjnych w wariacie maksymalnym jednoznacznie wskazują, że im wyższe wykształcenie rodziców, tym większa chęć kształcenia dzieci na poziomie szkoły wyższej (włącznie ze studiami doktoranckimi). Dążenie to przybiera tendencję wzrostową również w odniesieniu do rodziców z wykształceniem podstawowym (22,1 procent), z zasadniczym zawodowym (27,7 procent), ze średnim (40,00 procent) i z wyższym 50,00 procent).

Tabela 12. Wykształcenie rodziców a maksymalny wariant aspiracji edukacyjnych (liczba osób w procentach)

Poziom wykształcenia	Wykształcenie rodziców			
	podstawowe N=68	zawodowe N=325	średnie N=135	wyższe N=68
Szkoła wyższa	23,6	35,4	48,2	59,7
Szkoła pomaturalna	25,0	16,0	17,0	12,5
Liceum	7,4	8,3	2,9	2,8

¹⁰ B. Ratuś: *Aspiracje edukacyjne Polaków okresu zmiany ustrojowej (wybrane zagadnienia)*, w: T. Frąckowiak i J. Modrzewski (red.): *Socjalizacja a wartości*, Poznań 1995, Wyd. ERUDITUS, s. 91 - 92.

Poziom wykształcenia	Wykształcenie rodziców			
	podstawowe N=68	zawodowe N=325	średnie N=135	wyższe N=68
ogólnokształcące				
Technikum	8,8	13,5	15,6	11,1
Zasadnicza szkoła zaw.	20,6	15,1	7,5	5,6
Kurs przyuczający zaw.	8,8	6,2	2,9	1,40
Gimnazjum	5,8	5,5	5,9	6,9
Razem	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne.

Sytuacja odwrotna ma miejsce w odniesieniu do szkół policealnych. Im wyższe wykształcenie rodziców, tym chęć kształcenia dzieci w tego typu szkołach jest niższa (wykształcenie rodziców wyższe – 12,5 procent, średnie - 17,04 procent, zasadnicze zawodowe 16,00 procent i gimnazja 25,00 procent). Jeśli chodzi o szkoły średnie, to duże zainteresowanie rodziców przejawiane jest w stosunku do techników, natomiast licea ogólnokształcące są zaledwie dostrzegane przez rodziców z wykształceniem średnim i wyższym (średnio ok. 3 procent), z podstawowym i zawodowym zaś lokowane relatywnie wysoko. Sytuacja obdarzania mniejszym zaufaniem liceów ogólnokształcących niż techników wynika być może z faktu, że technikum kończy się podobnie jak liceum maturą, jednakże absolwent poza świadectwem dojrzałości uzyskuje również zawód, co nie jest bez znaczenia.

Biorąc pod uwagę wariant maksymalny aspiracji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci, po analizie danych zawartych w tabeli 25 i zilustrowanych na wykresie 12 można zauważyć istotną zależność wyboru

poziomu wykształcenia dla dzieci uzależnioną od wykształcenia rodziców ($\chi^2 = 43,73$ $p=0,003$). Najbardziej jest to widoczne w przypadku wyboru szkoły wyższej – im wyższe wykształcenie rodziców, tym liczniej badani pragną takiego samego wykształcenia dla potomstwa. Sytuacja odwrotna dotyczy wykształcenia na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej, tu wraz ze wzrostem wykształcenia rodziców, spada popularność wykształcenia dla dzieci.

Tabela 13. Poziom aspiracji edukacyjnych w zależności od wykształcenia rodziców dla wariantu maksymalnego

Poziom aspiracji	Wykształcenie rodziców							
	podstawowe		zawodowe		średnie		wyższe	
	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent
Aspiracje wysokie	16	23,53	115	35,38	66	48,5	41	59,72
Aspiracje średnie	27	40,15	123	37,85	47	35,21	18	26,39
Aspiracje niskie	25	36,32	87	26,77	22	16,29	9	13,89
Razem	68	100	325	100	135	100	68	100

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych zawartych w tabeli 13 pozwala wnioskować, że im wyższe wykształcenie rodziców, tym ich aspiracje również są wyższe. Rodzice z wyższym wykształceniem pragną dla swoich dzieci także wykształcenia

wyższego, czyli prezentują aspiracje wysokie (59,72 procent), także osoby z wykształceniem średnim reprezentują aspiracje wysokie (48,5 procent). Badani z wykształceniem podstawowym lokują się w grupie osób o aspiracjach średnich (40,15 procent), podobnie z wykształceniem zawodowym (37,85 procent).

Analiza statystyczna wykazuje istotną zależność badanych cech, czyli poziom aspiracji i wykształcenie badanych rodziców ($\chi^2 = 24,49$; $p=0,001$)

2. 2. Wariant minimalny aspiracji edukacyjnych

Najniższe, ale możliwe jeszcze do przyjęcia przez badanych rodziców wykształcenie charakteryzuje się uznaniem zasadniczej szkoły zawodowej, jako dającej ewentualne przygotowanie życiowe dzieci.

Tabela 14. Wykształcenie a minimalny wariant aspiracji edukacyjnych (liczba osób w procentach)

Poziom wykształcenia	Wykształcenie rodziców			
	podstawowe N=68	zawodowe N=325	średnie N=135	wyższe N=68
Szkoła wyższa	9,3	3,9	3,5	14,0
Szkoła policealna	13,1	15,4	18,0	29,9
Liceum ogólnokształcące	10,3	11,4	14,1	10,3
Technikum	8,7	21,2	23,7	12,5
Zasadnicza szkoła zaw.	26,0	27,9	24,4	19,4
Kurs przyuczający do zaw.	23,4	14,2	8,9	2,7

Poziom wykształcenia	Wykształcenie rodziców			
	podstawowe N=68	zawodowe N=325	średnie N=135	wyższe N=68
Gimnazjum	9,2	9,9	7,4	11,2
Razem	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione w tabeli 14 dane dotyczą wariantu minimalnego, jaki zakładają dla swych dzieci rodzice wybierając poziom wykształcenia. Widoczne są tutaj spore różnice, chociaż daje się zauważyć prawie jednorodność w przypadku zasadniczych szkół zawodowych. Rodzice z wyższym wykształceniem jednak optują za szkołą policealną, jako minimum wykształcenia dzieci (29,9 procent). Tak zróżnicowane opinie badanych są powodem tego, iż analiza statystyczna materiału obala hipotezę o braku zależności wyboru poziomu wykształcenia dla dzieci od wykształcenia rodziców ($\chi^2 = 44,89$; $p=0,002$).

Jak wynika z analizy danych, osoby z wykształceniem gimnazjalnym, zawodowym i średnim optują za zasadniczą szkołą zawodową, jedynie respondenci z wykształceniem wyższym przyjmują jako najniższe wykształcenie dla swoich dzieci szkołę policealną (34,72 procent). W grupie osób z wykształceniem zawodowym i średnim znacznym uznaniem cieszy się także technikum. Zdanie takie wypowiada prawie co czwarty badany. Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w grupie rodziców z wykształceniem wyższym. Tutaj co dziesiąty badany

widzi konsekwentnie, podobnie jak w wariancie najwyższym, swoje dziecko z dyplomem magisterskim.

Taki rozkład opinii badanych rodziców jest uzasadniony. Wielość wyborów zasadniczej szkoły zawodowej przez respondentów jest o tyle logiczna, że szkoła ta daje, przy stosunkowo niewielkim wysiłku dzieci, jak i również rodziców, możliwość uzyskania zawodu i życiowego funkcjonowania w sytuacji braku możliwości uczęszczania do szkół wyższego stopnia.

Tabela 15. Poziom aspiracji edukacyjnych w zależności od wykształcenia rodziców dla wariantu minimalnego

Poziom aspiracji	Wykształcenie rodziców							
	podstawowe		zawodowe		średnie		wyższe	
	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt
Aspiracj e wysokie	6	9,29	13	3,92	5	3,47	10	13,93
Aspiracj e średnie	22	32,3	156	47,99	75	55,8	35	52,73
Aspiracj e niskie	40	58,68	156	48,09	55	40,73	23	33,34
Razem	68	100,27	325	100	135	100	68	100

Źródło: opracowanie własne.

W wariancie minimalnym (tabela 15) poziom aspiracji edukacyjnych rodziców zależy zdecydowanie od wykształcenia ($\chi^2 = 21,87$; $p = 0,001$). Rodzice z wykształceniem podstawowym mają niski poziom aspiracji (58, 68 procent), z wykształceniem zawodowym – średnie (47,99 procent) lub niskie (48,09 procent). Natomiast osoby z wykształceniem średnim lub wyższym plasują się w obszarze aspiracji średnich. Widać, że w minimalnym wariancie respondenci nie planują wykształcenia wyższego niż średnie.

2. 3. Wykształcenie rodziców a realny wariant aspiracji edukacyjnych

W wariancie realnym tylko dwie grupy rodziców (z wykształceniem średnim - 2,1 procent i wyższym - 3,32 procent) aspirują do uzyskania doktoratu przez swoje dzieci, natomiast dość duża liczba badanych uważa, że szkoła wyższa będzie możliwym do zrealizowania etapem wykształcenia.

Tabela 16. Wykształcenie rodziców a realny wariant aspiracji edukacyjnych (liczba osób w procentach)

Poziom wykształcenia	Wykształcenie rodziców			
	podstawowe N =68	zawodowe N =325	średnie N =135	wyższe N =68
Szkoła wyższa	17,9	31,7	45,9	58,9
Szkoła pomaturalna	25,5	19,7	19,3	10,5
Liceum ogólnokształcące	25,6	14,3	5,9	5,5
Technikum	20,7	26,2	18,1	12,9
Zasadnicza szkoła zaw.	5,9	5,9	7,4	8,2

Poziom wykształcenia	Wykształcenie rodziców			
	podstawowe N =68	zawodowe N =325	średnie N =135	wyższe N =68
Kurs po szkole podstawowej	2,1	1,0	1,5	1,9
Gimnazjum	2,3	1,2	1,9	2,1
Razem	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne.

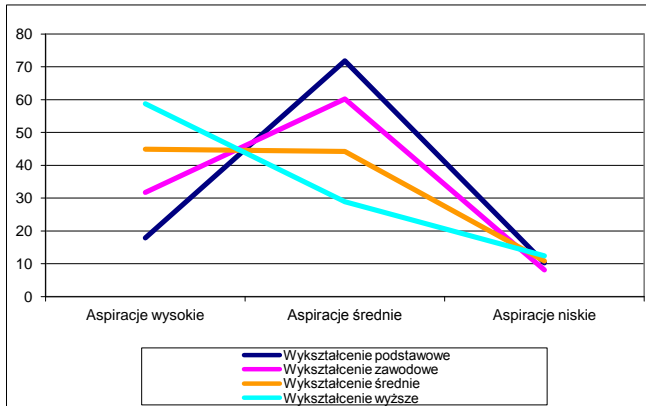
Ja wynika z zestawienia liczbowego zawartego w tabeli 16, w wariancie realnym wszystkie grupy rodziców uszeregowane według kryterium wykształcenia aspirują do uzyskania doktoratu przez swoje dzieci (badani z wykształceniem podstawowym - 2,94 procent, zasadniczym zawodowym – 4,26 procent), średnim – 3,7 procent i wyższym - 8,21 procent). Podobnie jest w uzyskaniem wykształcenia wyższego. Potwierdza się założenie, że największy odsetek stanowią rodzice z wykształceniem wyższym (50,68 procent), następnie ze średnim (42,22 procent), blisko 28 procent z wykształceniem zawodowym i ok. 18 procent z wykształceniem podstawowym. Tutaj, podobnie jak i w wariancie maksymalnym, zauważyć można prawidłowość: im wyższe wykształcenie rodziców, tym wyższe aspiracje do uzyskania wykształcenia wyższego przez dzieci. Proporcja odwrotna dotyczy szkół policealnych i liceów ogólnokształcących. Technika są tutaj dość dobrze notowane i średnio co piąty respondent postrzega ten rodzaj szkoły jako realne wykształcenie dla swojego dziecka. Zasadnicze szkoły zawodowe są najrzadziej typowanymi placówkami jako alternatywa edukacyjna dla wchodzących w życie młodych ludzi. W sumie

- wykształcenie jest zmienną silnie wpływającą na powstawanie i poziom aspiracji edukacyjnych ($\chi^2 = 50,18$; $p = 0,001$).

Tabela 17. Poziom aspiracji edukacyjnych w zależności od kryterium wykształcenia rodziców dla wariantu realnego

Poziom aspiracji	Wykształcenie rodziców							
	podstawowe		zawodowe		średnie		wyższe	
	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent	Liczba osób	Procent
Aspiracje wysokie	12	17,9	103	31,7	61	44,92	40	58,7
Aspiracje średnie	49	71,8	196	60,16	60	44,20	20	28,9
Aspiracje niskie	7	10,3	26	8,14	14	10,88	8	12,4
Razem	68	100	325	100	135	100	68	100

Źródło: opracowanie własne.



Wykres 3. Poziom aspiracji edukacyjnych w zależności od kryterium wykształcenia rodziców dla wariantu realnego (liczba osób w procentach)

Wyniki statystyczne zawarte w tabeli 17 potwierdzają, że najwyższe aspiracje przejawiają badani z wyższym wykształceniem (58,89 procent), następnie ze średnim (45,92 procent), z zawodowym (32,13 procent) i z podstawowym (20,88 procent). Aspiracje średnie ujawnia 72,17 procent rodziców z wykształceniem podstawowym, 60,17 procent z zawodowym, 46,67 ze średnim oraz 27,4 procent z wykształceniem wyższym, niskie natomiast niewielki odsetek wszystkich badanych i zawiera się on w przedziale od 5,88 do 8,22 procent. Test chi kwadrat potwierdza statystycznie istotną zależność aspiracji edukacyjnych od wykształcenia rodziców ($\chi^2 = 37,91$; $p = 0,001$).

Tabela 18. Tendencje wzrostowe/spadkowe aspiracji edukacyjnych rodziców ze względu na wykształcenie (liczba osób w procentach)

Poziom aspiracji	Wykształcenie											
	podstawowe			zawodowe			średnie			Wyższe		
	Wariant maksymalny	Wariant minimalny	Wariant realny	Wariant maksymalny	Wariant minimalny	Wariant realny	Wariant maksymalny	Wariant minimalny	Wariant realny	Wariant maksymalny	Wariant minimalny	Wariant realny
Aspiracje wysokie	23,53	9,29	20,88	35,38	3,92	31,69	48,15	3,47	45,92	59,72	13,93	58,69
Aspiracje średnie	41,15	32,03	71,77	37,85	47,99	60,17	35,56	55,8	44,26	26,39	52,73	28,87
Aspiracje niskie	36,3	58,68	10,29	26,77	48,09	8,14	16,29	40,73	10,88	13,89	33,34	12,24
Wzrost/ Spadek	↘			↘ ↗			↘ ↗			↘ ↗ ↘		

Źródło: opracowanie własne.

Zestawienie zbiorcze (tabela 18) dążeń edukacyjnych rodziców ukazuje kierunki tendencji w zależności od wykształcenia badanych. Większość rodziców z wykształceniem podstawowym przejawia w wariacie realnym aspiracje na poziomie średnim (aspiracje wysokie dotyczą tylko co piątej osoby i niskie co dziesiątej). Rodzice z wykształceniem zawodowym także lokują swoje plany edukacyjne wobec dzieci na poziomie średnim, jakkolwiek dążenie

w kierunku wykształcenia wyższego przejawia tu co trzecia osoba. Aspiracje badanych z wykształceniem średnim i wyższym wyraźnie dążą do poziomu średniego i wyższego we wszystkich trzech wariantach. Wnioskować zatem można, że wykształcenie rodziców zaznacza się w widoczny sposób w ich aspiracjach edukacyjnych wobec własnych dzieci. Im wyższe wykształcenie rodziców, tym chęć do wyposażenia potomstwa w wiedzę na poziomie wyższym jest także większa.

3. Aspiracje edukacyjne a warunki materialne rodziców

Przeprowadzone badania dostarczyły również materiału empirycznego dotyczącego sytuacji materialnej respondentów. Ważnym czynnikiem wpływającym na sytuację materialno - bytową rodziny jest osiągany przez rodziców dochód. Poziom statusu ekonomicznego rodziny wpływa na proces wychowania dziecka, zaspokojenie jego potrzeb, także edukacyjnych. Na zawarte w kwestionariuszu pytanie „Warunki materialne rodziny” badane osoby same określały stan swojej zamożności, wybierając jedną z czterech zaproponowanych przez mnie możliwości: bardzo dobry, dobry, wystarczający, trudny. Tylko 2,7 procent badanych zadeklarowało bardzo dobre warunki materialne, 22,5 procent trudne, 28 procent dobre i największy procent badanych – 46,5 procent – uważa, że żyje w wystarczających warunkach materialnych.

W kolejnych podrozdziałach dokonam analizy aspiracji edukacyjnych rodziców (w wariacie maksymalnym, minimalnym i realnym) uszeregowanych według kryterium warunków materialnych oraz dokonam próby określenia poziomu tych aspiracji (aspiracje wysokie, średnie, niskie).

3. 1. Warunki materialne a maksymalny wariant aspiracji edukacyjnych

Najwyższy poziom aspiracji edukacyjnych w tym wariancie badań prezentują rodzice o dobrym statusie materialnym.

Tabela 23. Warunki materialne rodziców a maksymalny wariant aspiracji edukacyjnych (liczba osób w procentach)

Poziom wykształcenia	Warunki materialne			
	bardzo dobre N =16	dobrze N =170	wystarczające N =279	trudne N =135
Szkoła wyższa	47,0	54,41	45,87	37,7
Szkoła policealna	21,25	15,53	19,35	12,5
Liceum ogólnokształcące	11,1	5,88	7,52	4,15
Technikum	12,45	10,59	12,43	11,41
Zasadnicza szkoła zawodowa	6,25	11,76	8,11	17,12
Kurs przyuczający do zawodu	0,75	1,12	2,42	9,03
Gimnazjum	1,2	0,71	4,3	8,09
Razem	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z badań (tabela 23), największy odsetek badanych (przy sprzyjających okolicznościach) pragnęłoby wyższego wykształcenia dla swoich dzieci (z wyjątkiem osób z bardzo dobrymi warunkami materialnymi, gdzie alternatywnie występuje szkoła policealna). Najwięcej badanych (47 procent), pragnących wykształcenia wyższego dla dzieci posiada dobre warunki materialne, następnie w kolejności są rodzice bardzo dobrze sytuowani (40,25

procent), kolejno z wystarczającymi warunkami bytowymi, a na końcu z trudnymi (32,35 procent). Ponadto co dziesiąty badany, dobrze sytuowany materialnie uważa, że dziecko powinno zakończyć wykształcenie uzyskaniem stopnia doktora. Podobne marzenia są udziałem 6,45 procenta osób o wystarczającym statusie materialnym i 5,35 procent badanych będących w trudnej sytuacji bytowej. Badani rodzice o bardzo dobrych warunkach, wysoko lokują wykształcenie policealne (21,25 procent). Wykształcenie to w pozostałych kategoriach badawczych występuje w granicach od 12,5 procent do 19,35 procent. Liceum ogólnokształcącym interesuje się w tym badaniu niewielu respondentów, średnio ok. 6 procent. Wykształcenia na poziomie technikum pragną dla swoich dzieci osoby o wystarczających warunkach - 12,43 procent, bardzo dobrych - 12,45 procent, trudnych - 11,41 procent i dobrych - 10,59 procent. Dość wysokie notowania widoczne są w odniesieniu do zasadniczych szkół zawodowych. Blisko co piąta osoba będąca w ciężkiej sytuacji materialnej jest zainteresowana tym stopniem wykształcenia dla swoich dzieci. Badani mający wysoki status materialny pomijają zupełnie szkołę podstawową i kurs przyuczający do zawodu, pozostali respondenci akceptują te najniższe poziomy wykształcenia w granicach ok. 4 procent. Analiza statystyczna zebranych danych dowodzi, że w wariancie maksymalnym poziom aspiracji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci zależy istotnie statystycznie od warunków materialnych rodziny ($\chi^2 = 39,18$; $p = 0,009$).

Tabela 24. Poziom aspiracji edukacyjnych w zależności od kryterium warunków materialnych rodziców dla wariantu maksymalnego

Poziom aspiracji	Warunki materialne							
	bardzo dobre N = 16		dobre N = 170		wystarczające N = 279		trudne N = 135	
	Liczb a osób	Procen t	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt
Aspiracj e wysokie	6	38,25	84	49,41	110	39,42	44	32,35
Aspiracj e średnie	9	53,54	51	30,0	118	42,30	40	29,41
Aspiracj e niskie	1	8,21	35	20,59	51	18,28	51	38,24
Razem	16	100	170	100	279	100	135	100

Źródło: opracowanie własne

W wariacie maksymalnym również udowodniono istotny związek między poziomem aspiracji edukacyjnych rodziców a warunkami materialnymi ($\chi^2 = 92,52$; $p = 0,001$). Rodziny o trudnych warunkach materialnych w większości (38,24 procent) mają niskie aspiracje. Aspiracje wysokie i średnie występują w podobnej liczbie rodzin (po około 30 procent). Aspiracje badanych, których status materialny jest wystarczający, są średnie (42,35 procent) i wysokie (30,42 procent). Respondenci o dobrych warunkach materialnych mieszczą się w grupie aspiracji wysokich (49,41 procent),

natomiast o bardzo dobrych – w grupie aspiracji średnich (53,55 procent), następnie wysokich (38,25 procent).

3. 2. Warunki materialne a minimalny wariant aspiracji edukacyjnych

W wariancie najniższego poziomu aspiracji edukacyjnych przedstawione są poglądy badanych rodziców dopuszczające rodzaj szkoły dla dziecka (a tym samym poziom wykształcenia) w sytuacji pesymistycznej, tzn. takiej, gdyby nie udało się osiągnąć przez dziecko wymarzonego wykształcenia (na poziomie aspiracji maksymalnych) lub realnego z powodu np. niewielkich możliwości intelektualnych młodego człowieka, braku środków lub jakichś niepowodzeń losowych.

Tabela 25. Warunki materialne rodziców a minimalny wariant aspiracji edukacyjnych (liczba osób w procentach)

Poziom wykształcenia	Warunki materialne			
	bardzo dobre N =16	dobre N =170	wystarczające N =279	trudne N =135
Szkoła wyższa	2,6	7,07	1,79	8,82
Szkoła policealna	28,65	27,05	18,29	10,37
Liceum ogólnokształcące	12,5	10,02	13,26	9,63
Technikum	18,75	20,6	22,22	18,52
Zasadnicza szkoła zawodowa	12,5	17,6	29,75	31,18
Kurs przyuczający do zawodu	12,5	10,6	10,75	17,04

Poziom wykształcenia	Warunki materialne			
	bardzo dobre N =16	dobre N =170	wystarczające N =279	trudne N =135
Gimnazjum	12,5	7,06	3,94	4,44
Razem	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne

Najniższy poziom aspiracji edukacyjnych w kontekście posiadanego statusu materialnego przedstawia się w tym badaniu różnie. Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 25, osoby mające bardzo dobre i dobre warunki bytowe uważają, że pułapem możliwości edukacyjnych ich dzieci jest nauka na poziomie policealnym (31,25 procent i 27,65 procent). Prawie co trzeci respondent z grup gorzej sytuowanych (warunki wystarczające i trudne) bierze pod uwagę zasadniczą szkołę zawodową. Wszystkie kategorie badawcze natomiast cenią, niemal jednakowo, technikum. Badani o bardzo dobrych warunkach materialnych stanowią tu 18,75 procent, dobrych – 20,6 procent, wystarczających – 22,22 procent i trudnych – 19,52 procent. Liceum ogólnokształcące lokuje się na poziomie średnim, wybiera je około 11 procent badanych, podobnie jak kurs przyuczający do zawodu.

Analiza statystyczna wyników zamieszczonych w tabeli 25 wykazała, że istnieje istotny związek między warunkami materialnymi a aspiracjami edukacyjnymi rodziców w tym wariancie ($\chi^2 = 42,51$; $p = 0,001$). Rodziny bardzo dobrze i dobrze sytuowane wybierają szkołę policealną (odpowiednio 28,65 i 27,05 procent) oraz technikum (18,75 i 20,6 procent). Marzenia o szkole wyższej dotyczą małej liczby rodzin. Warunki wystarczające lub trudne powodują, że największa liczba badanych rodziców pragnie zapewnić

potomstwu wykształcenie przynajmniej zawodowe (odpowiednio 29,75 i 31,18 procent).

Tabela 26. Poziom aspiracji edukacyjnych w zależności od kryterium warunków materialnych rodziców dla wariantu minimalnego

Poziom aspiracji	Warunki materialne							
	bardzo dobre N = 16		dobre N = 170		wystarczające N = 279		trudne N = 135	
	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt
Aspiracj e wysokie	1	2,6	20	7,09	5	1,79	12	8,82
Aspiracj e średnie	9	59,9	161	57,65	150	53,77	52	38,52
Aspiracj e niskie	6	37,5	98	35,26	124	44,44	71	52,66
Razem	16	100	279	100	279	100	135	100

Źródło: opracowanie własne.

Planując edukację dzieci na poziomie minimalnym, rodzice uzasadniają to warunkami materialnymi. Zależność ta została udowodniona statystycznie ($\chi^2 = 22,27$; $p = 0,001$). Rodziny bardzo dobrze i dobrze sytuowane mieszczą się w obszarze aspiracji średnich (powyżej 57 procent). Tam, gdzie warunki materialne są wystarczające, poziom aspiracji jest raczej średni (53,71 procent) lub niski (44,44 procent). Prawie żadna z takich rodzin (1,79 procent) nie mieści

się w grupie aspiracji wysokich. Trudne warunki materialne idą w parze z niskimi aspiracjami edukacyjnymi (52,66 procent), chociaż 8,82 procent badanych ma wysokie dążenia edukacyjne.

3. 3. Warunki materialne a realny wariant aspiracji edukacyjnych

Odsetek osób mających wysokie aspiracje edukacyjne w realnym wariacie (dane liczbowe zamieszczone w tabeli 43) jest dość znaczny. Wszystkie grupy badanych rodziców widziałyby swoje dzieci (w znacznym procencie) z wykształceniem wyższym, a nawet z doktoratem.

Tabela 27. Warunki materialne rodziców a realny wariant aspiracji edukacyjnych (liczba osób w procentach)

Poziom wykształcenia	Warunki materialne			
	bardzo dobre N =16	dobre N =170	wystarczające N =279	trudne N =135
Szkoła wyższa	34,0	37,47	37,62	31,62
Szkoła policealna	31,25	21,00	13,43	13,97
Liceum ogólnokształcące	12,0	10,41	10,04	11,31
Technikum	14,0	14,71	24,16	23,53
Zasadnicza szkoła zawodowa	5,50	7,12	6,82	12,5
Kurs po szkole podstawowej	2,4	3,5	3,35	4,81
Gimnazjum	0,85	5,79	4,58	2,26

Poziom wykształcenia	Warunki materialne			
	bardzo dobre N =16	dobrze N =170	wystarczające N =279	trudne N =135
Razem	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne

Wysoko mierzą (aspiracje w zakresie uzyskania wykształcenia wyższego) osoby bardzo dobrze sytuowane (41,5 procent, w tym 12, 5 procent doktorat), dobrze sytuowane (46,47 procent, w tym 5,29 procent doktorat), wystarczająco sytuowane (37,62 procent, w tym 3,93 procent doktorat) i o trudnych warunkach materialnych (31,62 procent, w tym 3,68 doktorat). Daje się ponadto zauważyć także uznanie dla średnich szkół zawodowych (techników). Interesujący jest stosunek respondentów do szkół pomaturalnych. Osoby bardzo dobrze sytuowane wybierają je w pierwszej kolejności dla swoich dzieci (31,25 procent), mający dobre warunki – w drugiej (20 procent), wystarczająco sytuują je na trzecim miejscu (16,49 procent) i trudne na czwartym (14,07 procent).

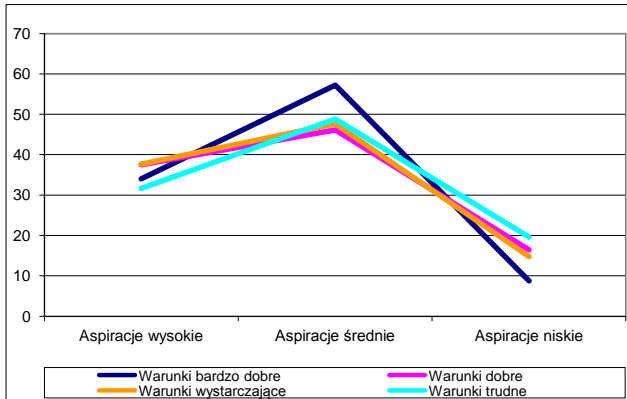
Nadmienić należy, że licea ogólnokształcące nie cieszą się zbyt dużym powodzeniem. Jest to uzasadnione tym, że szkoła ta nie daje zawodu i wymaga kontynuacji nauki, co - szczególnie - w sytuacji osób mających trudności materialne ma ogromne znaczenie. Także niewiele osób traktuje zasadniczą szkołę zawodową jako pułap edukacyjny dla swoich dzieci. Są to liczby niewielkie, około 5 procent, jedynie ostatnia grupa badanych osób ujmuje tę szkołę na poziomie ok. 11 procent. Jest to, jak się wydaje, tendencja prawidłowa. Obecne zasadnicze szkoły zawodowe, bez zreformowania się i innego, bardziej nowoczesnego spojrzenia na gospodarkę wolnorynkową, nie mogą liczyć na napływ kandydatów na uczniów, gdyż ci - jak dotąd - zasilają w

największym stopniu szeregi bezrobotnych. Zależność między aspiracjami edukacyjnymi badanych osób a warunkami materialnymi w tym wariancie jest także istotna statystycznie ($\chi^2 = 34,19$; $p = 0,035$).

Tabela 28. Realny poziom aspiracji edukacyjnych według kryterium warunków materialnych

Poziom aspiracji	Warunki materialne							
	bardzo dobre N = 16		dobre N = 170		wystarczające N = 279		trudne N = 135	
	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt	Liczb a osób	Proce nt
Aspiracje wysokie	5	34,0	64	37,47	105	37,62	43	31,62
Aspiracje średnie	9	57,25	78	46,12	133	47,63	66	48,81
Aspiracje niskie	2	8,75	28	16,41	41	14,75	26	19,57
Razem	16	100	170	100	279	100	135	100

Źródło: opracowanie własne



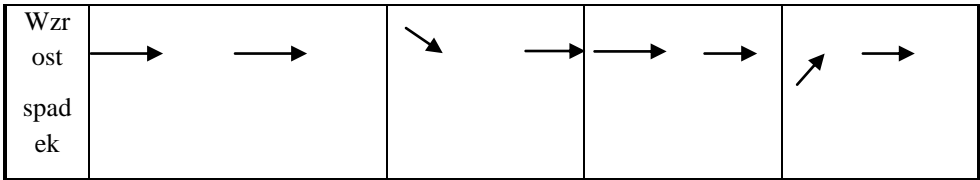
Wykres 4. Realny poziom aspiracji edukacyjnych według kryterium warunków materialnych (liczba osób w procentach)

Jak wynika z danych liczbowych zamieszczonych w tabeli 28, osoby bardzo dobrze sytuowane opowiadają się w większości za wykształceniem swoich dzieci na poziomie średnim (48,5 procent ogółu badanych), wysokie aspiracje natomiast przejawia 41,5 procent badanych. 46,47 procent respondentów mających dobre warunki materialne, chciałoby widzieć swoje dzieci z wyższym wykształceniem zakończonym doktoratem, niewielki odsetek badanych natomiast (4,12 procent) ma niskie aspiracje. Ponad połowa badanych rodziców mających wystarczającą sytuację materialną przejawia aspiracje średnie, 37,62 wysokie, natomiast co czternasty badany niskie. 55,15 procent ankietowanych mających trudne warunki materialne chciałoby, aby ich dzieci ukończyły szkoły średnie i policealne, co trzecia osoba ujawnia aspiracje wysokie, co ósma niskie. Analiza statystyczna dowiodła, że w wariancie

realnym brakuje zależności między poziomem aspiracji edukacyjnych a warunkami materialnymi badanych osób ($\chi^2 = 8,05$; $p = 0,23$).

Tabela 29. Tendencje wzrostowe/spadkowe aspiracji edukacyjnych rodziców ze względu na warunki materialne (liczba osób w procentach)

Poziom aspiracji	Warunki materialne											
	bardzo dobre			dobre			wystarczające			Trudne		
	Wariant maksymalny Wa	Wariant	Wariant realny	Wariant	Wariant	Wariant realny	Wariant	Wariant	Wariant realny	Wariant	Wariant	Wariant realny
Aspiracje wysokie	38,25	2,6	34,0	49,4	7,07	37,47	39,42	1,79	37,62	32,35	8,22	31,62
Aspiracje średnie	53,55	5,9	57,25	30,0	57,65	46,12	42,3	53,77	47,63	27,41	38,52	48,81
Aspiracje niskie	8,21	3,75	6,3	20,59	35,26	16,41	18,28	44,44	14,75	38,24	52,66	19,57



Źródło: opracowanie własne

Badana populacja mająca bardzo dobry status materialny lokuje się w większości w obszarze aspiracji średnich we wszystkich trzech wariantach, aspiracje wysokie przejawia tutaj co trzecia osoba. Podobna sytuacja dotyczy rodziców, którzy posiadają dobre i wystarczające warunki materialne tak w odniesieniu do poziomu średniego, jak i wysokiego aspiracji edukacyjnych. Istotne różnice daje się zauważyć w grupie rodziców mających trudne warunki bytowe. W wariacie maksymalnym i minimalnym są to aspiracje niskie z tendencją wzrostową do aspiracji realnych. Odnotować należy istotny dla interpretacji wyników fakt, że cała badana populacja, bez względu na poziom zamożności, niemal jednakowo (po około 30 procent) pragnie dla potomstwa wyższego wykształcenia.

5. Podsumowanie wyników badań

Nie można jednoznacznie stwierdzić, jak uważa Andrzej Tchorzewski¹¹, czy aspiracje edukacyjne młodzieży zdeterminowane są jej potencjałem intelektualnym, procesem dydaktyczno - wychowawczym szkoły czy też wpływem rodziny będącej naturalnym środowiskiem człowieka. Niemniej jednak wielu badaczy skłania się do opinii, że rodzice mają niemały wpływ na „sterowanie” – jak nazywa ten proces autor – wyborem wykształcenia swoich dzieci przez rodziców. Rodzina jest instytucją, której nikt i nic nie może zastąpić. Jest „miejscem” spotkania przynajmniej dwóch pokoleń, gdzie starsi wychowują młodszych, gdzie rodzice spełniając swoje funkcje przekazują dziecku doświadczenia, uczą norm i wartości.

¹¹ A. Tchorzewski, *Funkcje edukacyjne rodziny*, WSP, Bydgoszcz 1990 s. 75.

Poziom badanych aspiracji edukacyjnych rodziców podzielono na trzy kategorie: maksymalne (najwyższe), minimalne (najniższe) i realne (możliwe do zrealizowania). Z tabeli wynika, że w grupie aspiracji najwyższych najwięcej uznania znalazły szkoły wyższe, wybrało je 33,3 procent badanych. Na drugim miejscu znalazły się szkoły policealne, do których swoje dzieci wysłałoby blisko 18 procent respondentów.

Najniższy poziom wykształcenia, to zasadnicza szkoła zawodowa, którą wybiera 24,7 procent rodziców biorących udział w badaniu oraz technikum zawodowe – 19,3 procent. Wykształcenie na poziomie policealnym zadeklarowało 18,3 procent badanych ojców i matek.

Wśród osób o aspiracjach możliwych do zrealizowania (poziom realny), 22,1 procent skłania się ku technikum, procent mniej za szkołą wyższą, a 17,3 procent chciałoby wykształcenia na poziomie policealnym. Najmniej badanych widzi jako pułap edukacyjny wykształcenie gimnazjalne (1,7 procent) i kurs przyuczający do zawodu po gimnazjum (6,7 procent).

Na aspiracje edukacyjne człowieka i na ich poziom mogą mieć wpływ różnorodne czynniki, m. in. usytuowanie społeczne, poziom kulturalny, warunki motywacyjne, pracowitość itp. Na użytek badań zastosowano trzy determinanty: środowisko terytorialne (środowisko zamieszkania): duże miasto, małe miasto i wieś; wykształcenie: podstawowe, zasadnicze zawodowe, średnie i wyższe oraz warunki materialne: bardzo dobre, dobre, wystarczające, trudne.

Na tle wyżej wymienionych kategorii interesujące okazało się prześledzenie danych charakteryzujących marzenia i plany edukacyjne rodziców wobec własnych dzieci z uwzględnieniem środowiska terytorialnego. W ujęciu optymistycznym aspiracje edukacyjne rodziców są w wielu przypadkach zawyżone, nierealistyczne. Aż 41 procent badanych (w stosunku do ogółu) rozważało możliwość zakończenia edukacji swoich dzieci dyplomem magisterskim, z czego 6,67 procent pragnie dla potomstwa stopnia naukowego.

Największy odsetek badanych w obszarze tej zmiennej dotyczy osób wywodzących się ze środowiska dużego miasta (21 procent), następnie małego miasta (16,3 procent) i wsi (5,8 procent). Rozkład ten wydaje się uzasadniony, gdyż jest zdeterminowany warunkami dostępu do szkoły wyższej. Ważną przesłanką są także warunki materialne mieszkańców tych środowisk. Możliwość znalezienia pracy w dużym mieście i tym samym uzyskania dochodu jest znacznie większa, niż w małym lub na wsi. Zresztą aspiracje maksymalistyczne, badane według kryterium warunków materialnych, potwierdzają to przypuszczenie. Respondenci bardzo dobrze i dobrze sytuowani materialnie częściej dopuszczają wariant wykształcenia dziecka na poziomie wyższym niż pozostali badani.

Wykształcenie badanych rodziców zaznacza się w dążeniu do wykształcenia potomstwa w opeji najwyższego poziomu aspiracji na poziomie szkoły wyższej. Jedynie badani z wykształceniem podstawowym uważają, że pułapem będzie szkoła policealna. W minimalistycznym wariacie rodzice z wykształceniem wyższym pragną dla dzieci ukończenia szkoły policealnej, pozostałe grupy natomiast zadowolają się zasadniczą szkołą zawodową. Obraz aspiracji realnych jest zbliżony do obrazu aspiracji najwyższych, z tą różnicą, że osoby z wykształceniem podstawowym pragną dla swoich dzieci wykształcenia na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej ogólnokształcącej.

W aspekcie ostatniej zmiennej niezależnej, jaką są warunki materialne zauważa się, że w zasadzie wszyscy badani rodzice widzą realnie wykształcenie potomstwa na poziomie szkoły średniej i policealnej, a więc mieszczą się w obszarze aspiracji średnich. Podobnie lokują się respondenci jeśli chodzi o wykształcenie wyższe, średnio ok. 35 procent badanych to osoby mające wysokie aspiracje. W pesymistycznym wariacie respondenci mający trudne i wystarczające warunki bytowe optują za zasadniczą szkołą zawodową, a badani rodzice sytuowani dobrze i bardzo dobrze – za szkołą policealną.

Aspiracje edukacyjne rodziców są marzeniami mniej lub bardziej możliwymi do realizacji w rzeczywistości. Są one uwarunkowane wieloma czynnikami. Nie są to na pewno jedyne determinanty planów edukacyjno – zawodowych, podobnie jak ich realizacja. W okresie, w którym przeprowadzono badania na stu ojców z wykształceniem wyższym studia kończy ich dwudziestu synów, z wykształceniem zasadniczym zawodowym – tylko pięciu¹².

Zatem ważnym zagadnieniem w realizacji aspiracji edukacyjnych rodziców i młodzieży jest polityka państwa polegająca na zwiększaniu nakładów na oświatę i naukę, umożliwiając w ten sposób wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży ze wszystkich środowisk od przedszkola po szkołę wyższą – aż do kształcenia przez całe życie¹³.

Ważnym zadaniem państwa jest także kształtowanie aspiracji edukacyjnych społeczeństwa polegające na uświadamianiu konieczności nauki przez całe życie. Czasy, kiedy miało się jedną pracę od momentu jej rozpoczęcia aż do wieku emerytalnego minęły bezpowrotnie. Postęp technologiczny wymusza dziś reorganizację rynku pracy, jedne kwalifikacje stają się nieprzydatne, w ich miejsce pojawiają się nowe. Konieczna jest zatem gotowość do zmiany zawodu, zmiany miejsca pracy, podnoszenia swoich kwalifikacji bądź przekwalifikowania się. Taki proces charakterystyczny jest dla całej, wolnorynkowej gospodarki światowej.

Piśmiennictwo

1. Drachal H., *Fenomen stały*, „Głos Nauczycielski” 2003, nr 2.
2. Greń J., *Statystyka matematyczna, modele, zadania*, PWN, Warszawa 1976.

¹² H. Drachal: *Fenomen stały*, „Głos Nauczycielski” nr 2/2003.

¹³ H. Porożyński, *Aspiracje edukacyjno-zawodowe młodzieży gimnazjalnej przed wejściem Polski do Unii Europejskiej* „Edukacja” 2004, nr 1, s. 45-51.

3. Kosek-Nita B., *Aspiracje młodzieży a zagrożenia społeczne w okresie transformacji* [w:] S. Badora, D. Marzec, *Dziecko w placówce szkolnej i pozaszkolnej w okresie transformacji*, WSP, Częstochowa 1996.
4. Lewowicki T., *Aspiracje dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1987.
5. Porożyński H., *Aspiracje edukacyjno-zawodowe młodzieży gimnazjalnej przed wejściem Polski do Unii Europejskiej*, „Edukacja” 2004, nr 1.
6. Ratuś B., *Aspiracje edukacyjne Polaków okresu zmiany ustrojowej (wybrane zagadnienia)*, [w:] T. Frąckowiak, J. Modrzewski (red.), *Socjalizacja a wartości*, Wyd. ERUDITUS, Poznań 1995.
7. Stanisław A., *Przystępny kurs statystyki w oparciu o program Statistica Pl na przykładach z medycyny*, StaftSoft Polska Sp. z o.o., Kraków 1998.
8. Szymański M. (red.), *Rodzice o przyszłości edukacyjnej swoich dzieci*, IBE, Warszawa 1992.
9. Tchorzewski A., *Funkcje edukacyjne rodziny*, WSP, Bydgoszcz 1990.
10. Wiśniewski W., *Przemiany edukacyjne społeczeństwa polskiego*, [w:] W. Wiśniewski (red.), *Oświata w społecznej świadomości*, Warszawa 1984.

